

crkva u svijetu

PRILOZI

ŽUPSKI VJERONAUK — PROŠIRENOST I UTJECAJ NA RELIGIOZNO PONAŠANJE

Ivan Grubišić

Uvodne napomene

U raspravama koje se kod nas vode o školskom vjeronauku sasvim se opravdano postavlja pitanje o dosadašnjoj pastoralno-katehetskoj djelatnosti Crkve, o župskom vjeronauku. Vjerske su zajednice organizirale poslije rata unutar svojih osnovnih pastoralnih jedinica, župa, pouku u vjeri, odnosno, odgoj u vjeri. U tom se posebno isticala Katolička Crkva. Ovim istraživanjem želimo dati doprinos predmetnoj raspravi o proširenosti, dugotrajnosti i utjecaju župskog vjeronauka u splitskoj nadbiskupiji sredinom osamdesetih godina.

Jasno je da bi župskom vjeronauku trebalo pristupiti i iz drugih zrenika vrednovanja kao što je analiza katehetskih priručnika i pomagala, zatim mjesto i prostor održavanja, vrijeme održavanja itd. Ništa manje ne bi bilo važno istražiti pritisak političkog sustava na roditelje i školskih struktura na djecu da onemoguće pohađanje satova župskog vjeronauka.

Ovo istraživanje sprovedeno sredinom osamdesetih godina u devet općina rednje Dalmacije (splitska nadbiskupija) potkrijepit ćemo, što se proširenosti župskog vjeronauka tiče, rezultatima istraživanja u đakovačko-srijemskoj biskupiji 1986. godine. U splitskom istraživanju upotrijebili smo dvije metode: metodu komparacije i anketni upitnik, a u đakovačkoj samo anketno istraživanje.

1. Proširenost župskog vjeronauka

Pod proširenošću župskog vjeronauka podrazumijevamo koliko je župski vjeronauk obuhvaćao školske djece i učenika po pojedinim dobnim uzrastima ili godinama školovanja. Naime, davane su različite procjene o tome koliko školske djece pohađa vjersku pouku, više ovisno o željama nego o stvarnom uvidu u činjenično stanje. I sada, kad smo pred uvođenjem školskog vjeronauka, potrebno je znati, barem na ovom uzorku splitske nadbiskupije, koliki je broj školske djece pohađao vjeronauk u osmogodišnjim i srednjoškolskim centrima odgoja i obrazovanja. Postoji opasnost da sami sebe ne zavaravamo ili da nas se ne optuži kako ništa Crkva nije radila ili nije mogla raditi. Naprotiv, rezultati istraživanja pokazat će realno stanje.

Proširenost župskog vjeronauka dat ćemo za splitsku nadbiskupiju komparacijom podataka školske i crkvene statistike o broju đaka upisanih 1983/84. šk. god. u škole ili na župski vjeronauk kao i na temelju anketnog istraživanja vjernika splitske nadbiskupije 1984. godine.

a. Osmogodišnje škole

U osmogodišnjim školama u devet općina srednje Dalmacije bilo je šk. god. 1983/84. upisanih 53.122 đaka. Na župskom vjeronauku u župama splitske nadbiskupije iste godine, prema javljanjima župnika, bilo je upisano na župskom vjeronauku 32.229 učenika. Na ukupan broj učenika, bez obzira na svjetonazor ili konfesionalnu pripadnost, vjeronauk je obuhvaćao 60% svih učenika osmogodišnjih škola. Ako odbijemo postotak djece članova SKH, dio djece koja pripadaju drugim konfesijama ili ateističkom svjetonazoru te uzmemo u obzir samo katoličku populaciju, onda je na vjeronauku bilo 76% učenika. Razlike između pojedinih općina, odnosno dekanata više su nego očite. Tako u općinama Sinj, Imotski, Metković i Omiš župski je vjeronauk obuhvaćao i više od 100% djece katoličkih roditelja. U drugim općinama kao što su Split, Makarska i Vrgorac stanje je značajno drugačije. Naime, u Splitu je na katolički broj djece vjeronauk pohađalo 51% djece, u općini Vrgorac 50%, a u u općini Makarska 60%.

Gotovo do istih rezultata o proširenosti župskog vjeronauka u osmogodišnjim školama došli smo i putem anketnog upitnika. Od 1535 anketiranih vjernika u dobi od 17—65 godina starosti, njih 69% izjavilo je da su vjeronauk pohađali samo do prve pričesti i potvrde u osnovnoj školi. Radi se dakle samo o 6% razlike, što je s obzirom na različite metode istraživanja, kao i vrijeme istraživanja, sasvim zanemarljivo.

b. Srednjoškolski centri

U srednjoškolskim centrima iste godine u devet općina bilo je upisano 27.147 učenika, a u župama, uglavnom urbanih sredina, na srednjoškolskom vjeronauku bilo je upisano 5.349 polaznika. Izraženo u postocima na ukupan broj učenika to je 19,70%, ili na mogući broj katoličkih vjernika 24%. Oscilacije su, kao i kod vjeronauka u osnovnim

školama, s obzirom na općinu značajne. No ono što najviše upada u oči jest veoma naglašeni pad polaznika župskog vjeronauka na prijelazu iz osnovne u srednju školu. Koji je razlog ili razlozi da do toga dolazi kao opće pojave očito je trebalo istražiti. Zanimljivo da smo do istoga postotka o pohađanju župskog vjeronauka u srednjoj školi došli i na temelju anketnog istraživanja. 24% vjernika izjavljuje da su župski vjeronauk pohađali za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja, dakle isti postotak koji smo dobili komparacijom statističkih podataka.

c. Više i visoke škole

Akademске godine 1983/84. bilo je na splitskom sveučilištu redovitih studenata 4.524 i izvanrednih 4.186. Po procjenama svećenika koji su studentima držali vjersku pouku, uglavnom u gradu Splitu, moglo je biti oko 650 studenata koji su pohađali njihova predavanja. Uzevši skupa i redovite i izvanredne studente 7% je bilo uključeno na tim predavanjima. I ovdje su oscilacije velike, ali ipak znatno manje nego na prelasku iz osnovne škole u srednju. U anketnom istraživanju 5% vjernika izjavljuje da su pohađali vjeronauk kao studenti.

Ova istraživanja pokazuju kako je proširenost i redovitost pohađanja vjeronauka za vrijeme školovanja naglašeno različita od mjesta do mjesta, što ponajprije upućuje na raznovrsne faktore utjecaja, formirane metalitete samih vjernika kao i sakramentalnu praksu Crkve i psiho-sociološku situaciju samih vjernika. Mislim da je najgore što ih na prelasku iz osnovne u srednju školu ostavljamo bez ikakve obaveze u odnosu prema Crkvi i vjerskoj izgradnji. Čini se da je vjeronauk za vjernike samo potreban dok se prime određeni sakramenti. Treba također ovdje spomenuti i represiju društveno-političkog faktora, osobito u općini Makarska, Vrgorac i Ploče. A što se same Crkve tiče, ona bi trebala preispitati praksu pripuštanja pojedinim sakramentima; prvenstveno mislim na slavljenje sakramenta potvrde: u drugom ili trećem razredu srednje škole.

d. Đakovačka biskupija

Godine 1986. provedeno je anketno istraživanje katoličkih praktikanata u đakovačkoj biskupiji. Na pitanje koliko su dugo pohađali vjeronauk, u odnosu na školu, dobili smo sljedeće vrijednosti izražene u postocima. Bilo je anketirano 1.119 vjernika. Od svih anketiranih 72% izjavljuje da su župski vjeronauk pohađali za vrijeme osmogodišnje škole, 22% za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja i 4,7% za vrijeme studiranja. Može se reći, konzultirajući podatke splitskog i đakovačkog istraživanja, da su razlike neznatne, a oscilacije na prelasku iz osnovne u srednju školu i iz srednje na viši stupanj školovanja gotovo identične. To pokazuje da isti ili slični mehanizmi djeluju na te oscilacije. Što o tome misle sami vjernici kao sudionici toga procesa? U anketnom upitniku bilo im je o tome postavljeno pitanje. U sljedećem odlomku iznijet ćemo njihova mišljenja, bez svestranije analize, samo kao numeričke vrijednosti.

2. Razlozi oscilacija proširenosti i redovitog pohađanja župskog vjeronauka za vrijeme školovanja

Ne samo ova istraživanja, nego i neposredna iskustva velikog dijela kateheta i katehistica, vjeroučitelja, svjedoče o naglašenom padu ne samo u pohađanju župskog vjeronauka u daljnjem školovanju nego i u reduciranju sudjelovanja u nedjeljnoj euharistiji mladih katolika. Vjernicima je s tim u vezi bilo pitanje: Koji su glavni razlozi da djeca i mladi poslije osmoljetke i primljenih sakramenata sve rjeđe dolaze na vjeronauk i svetu misu? Od ponuđenih osam odgovora mogli su zaokružiti tri za koje oni smatraju da presudno utječu na značajno reduciranje religioznog ponašanja u odnosu na vjeronauk i nedjeljnu misu. Evo mogućih odgovora za Split i Đakovo u čistim postotcima:

	Split	Đakovo
1. Utjecaj vršnjaka i okoline	55 ^o / _o	75 ^o / _o
2. Vjeronauk samo dok se prime sakramenti	49 ^o / _o	47 ^o / _o
3. Utjecaj problema puberteta	27 ^o / _o	40 ^o / _o
4. Slab primjer starijih	42 ^o / _o	55 ^o / _o
5. Ne vide korisnost vjeronauka	8 ^o / _o	25 ^o / _o
6. Ne nalaze odgovore na pitanja koja ih zanimaju	10 ^o / _o	30 ^o / _o
7. Dosadno im je na vjeronauku i u crkvi	20 ^o / _o	—
8. Nešto drugo	4 ^o / _o	7 ^o / _o

Među tri primarna razloga reduciranja religioznog ponašanja mladih vjernika u vidu pohađanja vjeronauka i nedjeljne mise, ispitanici na prva tri mjesta u Splitu i u Đakovu stavljaju: (1) utjecaj vršnjaka i okoline, (2) vjeronauk samo dok se ne prime sakramenti i (3) slab primjer starijih. Očito da se mladi teško mogu oduprijeti utjecaju sredine i primjeru starijih. Na četvrtom mjestu su problemi prelaznih godina, puberteta. Za đakovačko istraživanje zabrinjavajuće su visoki postotci izraženih mišljenja da ne vide korisnost vjeronauka, i da ne nalaze odgovore na pitanja koja ih zanimaju. U splitskom istraživanju 20°/_o drži da im je na vjeronauku dosadno. (Ova mogućnost odgovora nije bila u đakovačkom upitniku.)

3. Utjecaj župskog vjeronauka na religiozno ponašanje vjernika

Religijsko opredjeljenje čovjeka, a još više njegovo religiozno ponašanje, posljedica je mnogih i raznovrsnih utjecaja. Govoriti stoga samo o utjecaju vjeronauka na to ponašanje bilo bi nedostavno i gotovo bi bilo nemoguće taj faktor utjecaja zasebno izdvojiti i istražiti. Mnogim je vjeroučiteljima jasno na temelju njihova dugogodišnjeg iskustva da župski vjeronauk, ako ga ne prati iskustvo religioznog života, prvenstveno u obitelji, ne postiže značajniji utjecaj na religiozno ponašanje djece. Djeca, u pravilu, poslije primljenih sakramenata slijede religioznu praksu svojih roditelja.

Mi ćemo pokušati ipak istražiti koliki je utjecaj vjerske pouke ili odgoja u vjeri u usporedbi sa stupnjem školske spreme vjernika. Naime, s jedne ćemo strane pratiti utjecaj školske spreme na religiozno ponašanje vjernika, a s druge koliko na to ponašanje djeluje vjeronauk ako je slijedio ili nije školovanje katolika. Uzet ćemo samo neke oblike religioznog ponašanja i pratiti ih kroz utjecaj stupnja školske spreme i redovitosti te dugotrajnosti župskog vjeronauka. Uzest ćemo u obzir svakidašnju molitvu vjernika, prihvaćanje nerazreživosti braka, odnos prema ljudima koji vjernicima čine zlo i vjerske sumnje vjernika. Donijet ćemo samo krajnje rezultate istraživanja radi lakšeg uočavanja razlika i eventualnog intenziteta utjecaja bilo školske spreme, bilo župskog vjeronauka.

a. Osobna molitva vjernika

Katolička Crkva svojim vjernicima preporučuje svakidašnju molitvu, i to više puta na dan. Molitva je za duhovni život isto tako potrebna kao hrana i piće za tjelesni život. Tako čestu molitvu preporučuje i Biblija. Kako često vjernici mole s obzirom na stupanj školske spreme, pokazat će anketno istraživanje. Evo krajnjih pokazatelja istraživanja. Vjernici koji su završili samo osnovnu školu (četiri razreda) izjavljuju da svaki dan mole u 70% slučajeva, a vjernici koji su završili višu ili visoku školu samo u 50% slučajeva svaki dan osobno mole. Može se reći da je utjecaj školske spreme značajan i vrijedi gotovo kao pravilo: što je veća školska sprema vjernika, to je molitveno ponašanje neredovitije.

Kad se radi o utjecaju vjeronauka na molitveno ponašanje vjernika — pod pretpostavkom da je vjeronauk redovito pratio školovanje — imamo ove pokazatelje: što je pouka vjeronauka bila dugotrajnija i redovitija u odnosu na školovanje, to je i molitveno ponašanje vjernika u vidu svakidašnje osobne molitve bilo učestalije i redovitije. Tako vjernici koji su pohađali odgoj u vjeri samo do prve pričesti i potvrde (osmogodišnje školovanje) svaki dan mole u 59% slučajeva. Vjernici koji su župski vjeronauk pohađali i u srednjoj školi, ali neredovito, priznaju da svaki dan redovito mole u 40% slučajeva. Dio vjernika koji su redovito pohađali vjeronauk i za vrijeme višeg ili visokog školovanja svaki dan osobno mole u 79% slučajeva. Razlike su upadne, velike i značajne, a da bi se mogle previdjeti i zanemariti. No nameće se i sasvim opravdano pitanje: da li je dugotrajniji i redoviti vjeronauk uzrok i povod učestalije molitve vjernika, ili je svakidašnja i redovita molitva uzrok i povod redovitog vjeronauka?!

b. Moralne norme Crkve

Vjerničko religiozno ponašanje ne svodi se samo na molitveno ponašanje. Integralno vjerničko ponašanje uključuje i prihvaćanje određenih objavljenih i od Crkve definiranih istina-dogma. Među mnogim istinama vjere i moralnim normama jest i istina o nerazrješivosti sakramentalnog braka. Ta istina i bez istraživanja danas je od mnogih upitna ili do nje svojim ponašanjem ni vjernici ne drže mnogo. Tako se

u općini Split, u vrijeme ovog istraživanja, razvodio svaki šesti brak. Što vjernici o tome misle? — najprije s obzirom na stupanj školske spreme, a onda i na pohađanje župskog vjeronauka. Evo što govore rezultati istraživanja.

Vjernici s nepotpunom osnovnom školom (četiri razreda) prihvaćaju nerazrješivost u 28% slučajeva. Vjernici sa srednjom školskom spremom (zanatskog smjera) prihvaćaju tu istinu s 21%, a vjernici s višom ili visokom školom samo s 19%. Bez obzira da li to pojedini vjernici učine ili ne učine — rastave se ili ne — oni misle da je sakramentalni brak razrješiv. Time načelno ne prihvaćaju tu istinu svoje vjere.

Da li i koliko župski vjeronauk, ako je pratio samo školovanje, utječe pozitivnije na prihvaćanje ove istine? Vjernici koji su pohađali vjeronauk samo do prve pričesti i krizme prihvaćaju da je sakramentalni brak nerazrješiv u 50% slučajeva. Oni vjernici koji su župski vjeronauk pohađali povremeno, neredovito u srednjoj školi, prihvaćaju nerazrješivost braka u 36% slučajeva, a oni vjernici koji su i za vrijeme studentskih dana pohađali predavanja iz vjerske kulture redovito prihvaćaju nerazrješivost braka u 51% slučajeva.

Može se reći, očito, da vjeronauk, ako prati školovanje redovito, ublažuje negativni utjecaj školovanja u odnosu na vjersko ponašanje, ali da su i drugi faktori utjecaja prisutni, a ne samo i ne jedino vjeronauk.

c. Odnos prema ljudima koji vjerniku čine zlo

Ovaj pokazatelj vjerničkog ponašanja — odnos prema ljudima koji vjerniku čine zlo — što se tiče kršćanstva, pa i katolicizma, nezaobilazan je pokazatelj kršćanskog identiteta. To je Isusova zapovijed: »Ljubite jedni druge kao što sam ja vas ljubio... Činite dobro onima koji vas progone... po tom će svijet prepoznati da ste moji učenici.« Ovo je najvažniji pokazatelj i teško ga je, zaista, do kraja živjeti.

I ovdje ćemo promatrati utjecaj obrazovanja i župskog vjeronauka. Vjernicima je bilo postavljeno pitanje: kako se odnosiš prema ljudima koji ti čine zlo? Kao mogući odgovori bili su: 1. Na isti način kao i oni prema meni. 2. Takve ljude izbjegavam i prezirem. 3. Takve ljude izbjegavam i molim za njih. 4. Nastojim na zlo odvratiti dobrim. 5. Nešto drugo. Distribucija odgovora od 1535 anketiranih vjernika bila je sljedeća:

1. Na isti način kao i oni prema meni	15%
2. Takve ljude izbjegavam i prezirem	28%
3. Te ljude izbjegavam i molim za njih	18%
4. Nastojim na zlo odvratiti dobrim	27%
5. Nešto drugo	7%

Da li i koliko škola humanizira ljudske odnose ili ona potencira osvetu, prezir i mržnju, ili je pak nezainteresirana za odgojnu i humanu dimenziju čovjeka? — Evo što distribucija odgovora po školskoj spremi kaže: Vjernici koji nisu pohađali školu izjavljuju na prvu mogućnost

(da se odnose na isti način) s 22%, a na drugu — takve ljude izbjegavam i prezirem — s 19%. Ukupno negativan stav prakticira dakle 41% vjernika koji nisu pohađali školu. Vjernici s višom i visokom školom negativan stav imaju s punih 47% prema ljudima koji im čine zlo. Ovako visoko izražen negativan stav i kod jedne i kod druge kategorije vjernika upućuje na još nepokrštene i necivilizirane mentalitete ljudskih odnosa. Ovo pokazuje koliko je i škola zakazala u odgojnoj zadaći.

A Crkva? Koliko odgoj u vjeri, ako je pratio školovanje, doprinosi ili ublažuje ovako negativno izražene stavove? Evo stava vjernika s obzirom na pohađanje vjeronauka. Vjernici koji su pohađali vjeronauk samo do prve pričesti i krizme imaju negativan stav pod jedan i dva 44%, koji su pohađali vjeronauk u srednjoj školi redovito 41%, a oni vjernici koji su pohađali odgoj u vjeri i na višoj i visokoj školi ali neredovito imaju negativan stav pod jedan i dva u 42% slučajeva. Moramo reći da vjeronauk veoma malo doprinosi, kad se radi o ljudskim odnosima, u napetim i konfliktnim situacijama, pozitivnom i humanom odnosu.

Iznesimo ovdje i odgovore na treću mogućnost: Takve ljude izbjegavam, ali molim za njih. Na taj se način odnose prema ljudima koji im čine zlo u 22% slučajeva vjernici koji su završili 4 razreda osnovne škole, a s višom ili visokom školom u 20% slučajeva. Razlike su zanemarljive. Na četvrtu mogućnost odnosa, kao izrazito kršćanski način postupanja odlučuje se 32% vjernika s nepotpunom osnovnom školom i 25% s fakultetskom naobrazbom.

Uloga vjeronauka i utjecaj u življenju odnosa pod broj tri i četiri izgleda ovako: Vjernici koji su pohađali vjeronauk do prve pričesti i potvrde izbjegavaju i mole se za te ljude u 19% slučajeva, a koji su pohađali vjeronauk redovito i na višoj ili visokoj školi u 27% slučajeva. Ovdje je utjecaj relativno značajan.

Kršćanski stav pod broj četiri od onih koji su išli na vjeronauk samo do prve pričesti i krizme prakticira 27% vjernika, a od onih koji su išli na vjeronauk redovito za vrijeme višeg i visokog školovanja 31%. I ovdje su razlike samo relativno značajne.

Ukupno uzevši, religiozno ponašanje katolika u napetim i konfliktnim ljudskim odnosima, župski vjeronauk samo donekle ublažuje, pa i kad je redovit i kad prati cijelo školovanje vjernika, što se za školu ne može reći.

d. Vjerske sumnje

Točka u kojoj se susreću počesto i vjernici i nevjernici jest upitnost bilo u jedno, bilo u drugo opredjeljenje. Kardinal Ratzinger će reći: »... I vjernik i nevjernik, svaki na svoj način, i sumnjaju i vjeruju ako se baš ne skrivaju pred samima sobom i pred istinom svojega bića. Nitko ne može potpuno umaći sumnji, niti itko potpuno vjeri« (Uvod u kršćanstvo, str. 22). Iznijet ćemo prisutnost vjerskih sumnji kod naših ispitanika u odnosu na stupanj školske spreme i vjeronauka.

Kad se radi o suodnosu školske spreme i vjerskih sumnja, onda se kao pravilo pojavljuje zakonitost suodnosa: što je školska sprema veća, to su i vjerske sumnje češće. Tako vjernici, koji imaju samo nepotpunu osnovnu školu (četiri razreda) samo u 10% slučajeva imaju vjerske sumnje, dok vjernici s višom ili visokom školom imaju sumnje u 50% slučajeva.

Kad je riječ o vjeronauku i vjerskim sumnjama, također vrijedi pravilo: vjerske su sumnje češće, što je vjeronauk dugotrajnije i redovitije pratio školovanje. Tako vjernici koji su pohađali vjeronauk samo do prve pričesti i potvrde, uglavnom osmoljetka, imaju sumnje u vjeri u 19% slučajeva, a vjernici koji su pohađali vjeronauk i za vrijeme studija, i to redovito, imaju vjerske sumnje u 34% slučajeva. Ovi rezultati ne iznenađuju, jer teorijska informacija sama po sebi dovodi do alternativnog razmišljanja.

Zaključne napomene

Ovaj rad želi biti poticaj daljnim istraživanjima o župskom vjeronauku u vrijeme represivnosti komunističkog sustava u hrvatskom narodu prema Crkvi kao instituciji i građanima kao vjernicima. Istodobno ovim radom upozoravamo na probleme koji su bili prisutni iznutra i koji su pratili župski vjeronauk u različitim aspektima. Smatramo da se iskustvo župskog vjeronauka ne bi smjelo olako napustiti; treba učiniti sve da ga učinimo što redovitijim i utjecajnijim na religijsku svijest i religiozno ponašanje katolika.

PARISH RELIGIOUS INSTRUCTION UNDER COMMUNISM

Summary

An analysis of religious instruction in parishes during the time of communist rule in Croatia. About 76% of all the children attended it.